

dance me to the end of love

U snu san ili Seanse kod profesora Prusta

Nenad Prokić: »U potrazi za Marcelom Proustom«;
režija: Dejan Mijac; Jugoslovensko dramsko pozorište,
Beograd

Zoran R. Popović

Dok »šušte milenijumi« i vreme kaplje i topi se poput sveće koja dogoreva, jedan pisac traga putevima drugog. Idući stopama Marsela Prusta, vidljivim samo oštrom spisateljskom oku, zašavši u tajanstveni prostor koji se »merikoracima izgubljenog (pronadene?) vremena«, Nenad Prokić daleko prevazilazi htenja svog prethodnika. On svakako pokušava da se ozbiljno pozabavi primamljivim »arheološkim« postupkom u kome »iskopine« vremena podležu detaljnog spektrofotometrijskoj analizi, da osnovne principe demonstrira, ispita, možda i usavrši. Doista, nije lako odoleti iškušenju da se pogleda kroz prustovski »teleskop«, da se osmatranjem, registriranjem sitnica, pojedinosti življenja, tričarija postojanja, nastute koordinate »velikih zakona«. Kroz komplikovani sistem »sočiva« mogao bi se ukazati uzbudljiv svet izgubljenog-sačuvanog-zarobljenog vremena, nestajanja-nastajanja galaksija, lost paradise kao jedina sigurna stvarnost. Ali, čim se vine u nedokućiva prostranstva prustovskih nebesa, putnik će se naći u ozbiljnoj nedoumici: medu »istaloženim« slojevima nema čistih, ne postoji zakonomernost, red, pravilnost. Zagonetni Monsieur Marcel nači će se u prustijanskoj drami gospodina Prusta kao naš saputnik kroz vreme čuda što se gubi ali traje, u realnosti svojih literarnih snova, strepnji, treperavih, nepostojećih trenutaka, među trošnim gradevinama imaginacije, u carstvu živih, lelujuvih senki, likova koje je materijalizovao piščev duh (i oni sada pozivaju svog tvorca), ali i u našoj, podjednako trošnoj stvarnosti, u našem Snu. Konačno, kako bi se moglo okončati traaganje za Vremenom, Prustum, nama samima, onim što naše veliko Ništa miri sa nedokucivim Nešto, na koju će obalu more vremena izbaciti čoveka, piscu, tragača? Hoće li to biti onaj isti početak ili dotad nedosegnuti kraj, može li se doploviti do »druge« strane, do dirnuti granica iza koje u velikoj Biblioci bez imena ostaju sačuvani (ne)izgubljeni trenuci, (ne)utrošeni životi, (ne)izbledele ljubavi? Da li je upravo tu ono magično mesto gde su davnašnji dodiri tópli, reči odletele u etar još zvonke i pune, gde se miris svenulog cveća meša sa mirisom večernjeg čaja nekog Marsela, možda Prusta? Odgovora, dakako, nema, ostaje samo želja: »Dance me to the end...«.

Nenad Prokić je svestan da bi dramsko komponovanje priloga za biografiju jednog velikog pisca bilo beskorisan, neinspirativan posao, da bi se time »potraga-okoñala već na samom početku; i pokušaj dramatizacije, sažimanja Prustovog »Izgubljenog vremena«, stvaranja scenskog dajdžestanja, predstavljaо bi samo gubljenje vremena. Bavit se Marse-

лом Prustom, njim samim ali ne isključiti sopstveni spisateljski egoizam, kreativni hir, asocijacije, autonomiju mašte i stvaralačkog čina u kome nas »niko ne može zameniti, niti s nama saradivati«, »u ime estetskog solipsizma« rušiti bezobzirno Prustovo istine da bi se uspostavile svoje »koje će drugi rušiti u ime svojih«, baviti se i sobom na način Marsela Prusta, otkriti i sebe i Prusta u bezvremenosti izgubljenog vremena, to je doista vredno pažnje i truda. I pre svega, kroz hommage »umetniku, misliocu, ikonoboru« cije su »jednostavne ekskurzije intelekta« pokazale »dubo principi« bez proklamacija, objašnjenja, oprostiti se od ovog veka i milenijuma »koji životi odlaže«, »od jednog načina života«. Prokić kreće u svoju potragu iz naizgled neshvatljivih pobuda: on želi da pre svega ustanozi da ona »neizbežno mora biti neuspšna«, da iz velikih filozofskih pitanja koja se uprkos svemu postavlaju (»Šta je život? Šta je svest, mišljenje i pamćenje? I kako funkcioniše svemir?«) sledi samo neodgovor. No ipak, ponovno prelaženje puta bez ikakvog izvesnog ishoda čini se razumljivo, prijamljivo, zagonetka sakrivena u neprobojnu lјusku i dalje poziva iz svojih dubina. Iako je čovekovi svemir zatvoren, ograničen, a hod po njemu irreverzibilan, iako se pitanja ni izdaleka ne približavaju čak ni tragu rešenja, »duh je stvoren da slobodno lebdi, da bude stalno na gubitku tražeći (ne)postojeću čvrstu tačku. Dok igranje »ilogaritamske« postojanja daje nečitljive rezultate, dok spoznaja uvek ostaje »kratka« sred iracionalnosti »koja vitla svemirom«, u čoveku »izbjiga racionalnost«, kao spas, uteha, pomoć »da se nekako prezivi«. To je jedina nada koju je Bog ugradio u naše irreverzibilne živote«, zaključuje Prokić. Stoga, u spletu svih (ne)znanja, privida u osećanju (diskontinuitetu) vremena i prostora, pisac veruje u postojanje savršeno logičnog rešenja (putežima su nedohodni, inteligencija se »može neognaneno mehanizovati«, probiti strogo čuvan program svemirskega »kompjutera«, uključiti se u formulu Procesa). On precizno, oštro, egzaktnošću naučnika primenjuje principie metafizičke »matematike« (jer metafizika je najbolja fizika); pred prozorom u univerzum, u pokušaju da se ovlađa dinamikom fizičke stvarnosti, da se pogleda i unazad i materijalizuje izgubljeni vreme, na pitanja se odgovara pitanjima, dakle pohodom u meta dubine. Prokićeva Rubikova kocka »može se rešavati na razne načine«. Od svih kratkih, dugih, brzih ili sporih, »najbolji su oni kroz igru«. Ali, upozorava autor, »rešenje je samo jedno«.

Medu mnogočasnim i složenim tokovima istraživačkog postupka, dva se čine dominantna.

Upornošću spisatelja alhemičara teži se izdvajaju barem nekih elemenata kompleksne »supstance« vremena, kao i iznalaženju njenog strukturno-prostornog, »stereo-obrasca«. Otuda bi lanac pitanja počeo (završio se) ovim: Ko je vlasnik Vremena? Kako funkcioniše vremenska Mašina? Može li se detektovati zarobljeno, (ne)izgubljeno vreme, ko čuva magične vratnice? Važi li i ovde zakon o neuništivosti »materije«? Sa druge strane, emancipacija prostornosti Vremena privodi tragača verovatno najbitnijoj »granici« iza koje počinje stvarnost Sna. (»Možda me je san općinio i time što se tako strašno igra sa vremenom«, primećuje Walter Bimel) Ako je prošlost jedino (ne)postojeće carstvo (»Trajanje je jedan neprekidan progres prošlosti koja nagrizava budućnost« — Anri Bergson), a izgubljeno vreme ono pravo, šta je onda istinska »mera« snova? Staviše, razmatranjem problematike onoga od čega su snovi sazdati (»... a san su i sami snovi«) bravurozno zapliće igru duha. Prustovski Prokićev question d' être bio bi: Ko uistinu sanja ovaj veliki San koji se zove Java? U čijem Snu sanjamo svoje male, (bes)kočnače snove, šta osećamo dok nas onaj Drugi sanja? Da li Marsel Prust pohodi našu ili smo mi gosti njegove »stvarnosti« ili samo delimo iste prikaze Vlasnika Sna? Ima li u prustovskim oniričnim predelima utocišta, topline, utehe? Jedno je izvesno: nema ničeg varljivijeg i trošnijeg od pustih sanja, sve će se začas raspršiti i sobom odneti tajnu, probudiće se i onaj koji sanja i snevač iz njegovog sna, samo će čarolija (ne)uništivosti sna u snu opstati. Šta onda preostaje: zaborav, čutnja, samota? Ono samo jedno Prokićev rešenje u kome nema ni brojni ni formula, tek nešto opore »matematike«. Na kraju potrage mogube biti ispisane reči poete Signor Quasimoda: »I svako stoji sam na srcu zemlje! Proboden jednim zrakom sunca! I odmah veće.«

Problemi sa tekstom koji nam Nenad Prokić nudi kao selektivno odabранje zapise sa prustovskog putovanja nastupaju onda kada kadašto istkanu od meditacija, traženja, snovidenja, namah razvuceno, a potom redukovano do sinopisa, pokušava da se izbriši za svoja dramska »prava«. U delu vidnih literarnih vrednosti, misaono razvijenom i domišljenom, u kompoziciji nedogodenih susreta »nepostojećih« likova, stvarnosti koja samu sebe sanja, ne ustanovljava se kontinuitet radnje, prikaz karaktera, nema globalnih poruka niti »nekakve izvučene teorijske konotacije koja bi obavezivala«. »Opšta dekodiranost, odsustvo priručnih sredstava kojima je u dramaturgiji pokušavana racionalizacija čovekovih problema, sveukupna razdrtost, krhotine smisla«, to su

osnovni parametri piščevog senzibiliteta na kraju »ovog ludog večka«, principi koji se nameću, koji »rukovode« dramskim pohodom.

Ono što da Prokić predstavlja posebno privlačan izazov jeste »strogost forme, matematička preciznost u izrazu, redukcija na bitno, jedna neizbežna racionalnost dobro postavljena unutar sveopštete iracionalnosti«. Tako u »Potrazi za Marcelom Proustom« nailazimo na savršen sklad, tačnost, sabranost misli (ponekad i hladnu), svedenost, doradenost »računa«, zatkrivenost. U strukturi koju krasiti osećanje unutrašnje ravnoteže, »samoizmirenja«, nižu se tri puta po osam segmenata (svaki je posebno naslovjen), ravnopravnih, ali »raznorodnih« i nejednake dužine. Pojedini od njih su razvijeni do uzbudljivih »dramskih« sekvenci (okrajci neke »velike« dramske »antologije«), fragmenti snova u snu, širi zahvat u predele akumuliranog vremena čas raspinutog, čas izuzetne gustine): dogadanja i ličnosti deo su autentične stvarnosti po sebi koja postoji — traje unutar sopstvenih determinanti. Između ovako koncipiranih delova, »scenskih prizora« (dakako i unutar njih samih), smeštene su ne manje važne komponente komada: to su citati »na« i »oko« Prusta, sasvim lične zabeleške, inspirativna podsećanja, sažete fuznote, tek opisi slike, dalja prepunjava snovidenja, vizuelnim nemirima, pokušaj rekonstrukcije neke boje, mirisa, zvuka. Od uvođenje »Prve i poslednje misli«, od »poternice« za čudnovatim meračem vremena Monsieur Marcelom, Prokić nas dovodi do »Pronadene Prusta« u osnovi racionalnom metodom (osobenom postmodernističkom tehnologijom), pokazujući da je pisanje »ipak nešto više od matematike«. On zanemaruje »uzorne« i »validne« tradicionalne dramske principe, ne bavi se fabulom niti psihološkim realizmom, ali se oglušuje i o proklamovane neoneoteatarske poetike. Pisac nudi »staromodno« zanimanje formom, initelektualni oslonac u rasapu sna i vremena, zadovoljstvo u igri duha, u estetskom a ne sadržajnom, u lirskom a ne pripovedačkom, »otvoreno polje potencijalnog« koje je »pravi... domen, istinski... kraljevstvo«. U vremensima pozorišne vladavine bučnih izvikivača »tek otkrivenih« istina, teatarske feljtonistike koja prati dnevne aktualnosti, uvezivanja zanata, Nenad Prokić postavlja već ispitana pitanja, osluškuje tišine umetnosti: u propadljivom svetu i izgubljenim vremenima, samo je ona večna, sačuvana, samo je zanos stvaranja neuništiv, a nemerljivi prostori stvorenog nedirljivih. Umetnost ne beži od stvarnosti, sa svoje »početne pozicije« ona teži da se uzvisi »do samog čuda života«. Prokićeve »referencije na Prousta samog više nego na

njegovo delo pokazuju se kao ne-svakidašnja drama (ako se to više može nazvati tim imenom). Njen osnov je rekonstrukcija individualnog uzbudjenja koje je lično / autorovo) i ne obavezuje nikoga, jer je slobodno. (Mene uzbuduje sama transponovana emocija umetničke konstrukcije, skoro neuhvatljiva i neizreciva, a sveprisutna i verovatno večna). Pisac ne krije svoja čvrsta uverenja, svoju pretencioznost, on želi da iskaže jedno priznanje monstruozne neskromnosti, umetnikove, Proustove, svoje, svaciće, opšteliudske.

Rubikova kocka dramske strukture Nenada Prokića poziva na igru i reditelja i gledaoca čarolija traganja vrednija je od brzog dołaska do odgovetke (ko zna koja je ona prava?), korišćenje sopstvenih, pa i vrlo ličnih »pravila« je dozvoljeno, polazak sa bilo koje strane moguć, svaki potez izgleda razumljiv. Bilo bi svakako zanimljivo (pitajte je koliko i produktivno) pozabaviti se Prokićevim delom na onaj isti način kojim on »doziva« Prusta, zamrsiti već zapletenu »pletisanku«, dočrtati još »koncentričnih krugova«. Ipak, Dejan Mićač to ne želi, njega ne zanima sama evolucija postupka, potvrda primenljivosti osobene »tehnologije« ad infinitum. Reditelji rezonuje mirno, pribrano, odustaje od »krupnih« zamaha, teži što je opet »staromodno« onom samoj jednom »rešenju« koje pisac ima u vidu. Slediti već postojeće nitи sna, ne pokidati ih, ali ih nastaviti svojom »predom«, ostaviti posmatraču-saputniku meduprostore da u njima pre »budjenja« ponešto došanja, bez grubih medijskih »epiteta« oživeti predele (ne)stvarnog, dati im pravo na postojanje bez začudnosti, progovoriti čistim jezikom snova kao autentičnim, punopravnim, čitljivim u dubinama, to je doista najteži, ali time i naj-privaljniji put u scenskoj potrazi za Prustom i Prokićem. Mićač ne beži od činjenice da mu pisac nude »...idiotsinkratičnu, preosjetljivu dramu, mehanizovanu i irreverzibilnu, punu čudnog zdanja i živog nagadanja o skrivеним motivima«. Osnov rediteljskog htjenja čini upravo pokušaj da se u predstavi »realizam« prizora izgradi na preosjetljivosti, nagoveštaju, uzbudenju umetničke kreacije koje je »slobodno i lično u svom jedinstvenom i neponovljivom prepoznavanju«, da u prvi plan dode neizrecivo, nedohvatno, nepovratno, da se zanemari deskriptivno, po-nište »definicije«, da se pod Ne-bom punim »skrivenih motiva« održi ravnoteža u hodu po krhotinama smisla. Dejan Mićač izuzetno suptilno rekonstruiše složenu arhitektoniku Sna. Privid Prustove »jave«, njegove zamisli, strepnje, strahovi, ushićenja, kule i osobe od papira, vreme uhvaćeno u zamku ispisanih rečenica, prosnevanih pejzaža, boja ili miris nekog cveta, sve to postaje blisko, jasno, živo, »vidljivo« u detalje, dakle »stvarno«, a ne tek opseña čula. I sam Marsel Prust, neumorni putnik kroz vreme, takođe »stvaran«, gotovo opipljiv, noseći sa osobom svoju »arhivu«, ispreturnani svet oniričnih prikaza i dešavanja, obeće se u realnosti Autorovog sna, prohodati svoja pitanja, progovoriti svoje čutnje. Konačno, sve će se zbiti u velikom Snu, pa opet u Snu, koji će se začas rasplinuti, kao i Stvarnost, kao ovaj vek, kao sigurna Reč i neizvesna Ljubav.

Dok razvija »strategiju« snova, reditelj sa osobitom pažnjom, vizuelnom naracijom visokog stila, »lek-sikom« čije bogatstvo daleko nadmašuje opseg verbalnog izraza, plete prustovsku »pletisanku« snovite zbilje. Serijom lelujavih, prozračnih slika, lako »topljivih«, koje izrancuju iz mraka ali uvek ostaju oivičene tamom i žive u nekoj čudnoj, opstvenoj svetlosti, održava se neprekinuta tenzija »postupkom« izmenljivog »intoniranja«, variranja unutar istih semantičkih sklopova. Na sivom fotonu, boje su zagasite, ali tople, pune, obrisi jasni; trajnost slike je različita, u trenu ona počinje da bledi, da se gubi, ustupa mesto drugoj ili se iznova obnavlja, vraća. Trepere senke što su odavno izgubile svoje materijalno ishodište, tonu između sećanja i zaborava, uzalud pokušavaju da pronađu san kome pripadaju. I likovi su samo slike u slici, lepe i bolne; Marsel Prust (veoma dobar Irfan Mensur) je titrava kontura ispunjena nemirom, slutnjom, čežnjom, vazdušasta, krhka, providna prilika koju nose vetrovi vremena — snova. Impresivna i funkcionalna scenografija (Miodrag Tabacki) dodačava prostranu i hladnu pogrebnu dvoranu, ali i znatno više od toga. Kada se teška vrata (uspravno postavljena mramorna ploča) otvore, ukazuje se tajnoviti ipredeli Iza, Terra incognita, Druga strana, Misteriozna bašta, Banka vremena istaloženog u vidu dugih, svetlucavih stalaktita. U crnoj rupi lebdi Prustov krevet, kolevka snova, njegova soba, taj strašan vrt; odavde polaze samo jednosmerni, nepovratni putevi, ali izgleda kao da se ne odmiče daleko od početka. Šta u ovom svetu iza granice bez granične može biti vredno pažnje? Tek nekoliko sačuvanih, nesredenih, »nevjedljivih« slika (ne)izgubljenog vremena, a u njima: jedna zelena livada, ljuštaška obešena o narančastim kesten, letnje podne i sarmrno veče, Zelena knjižara koja čuva Knjigu (ne)skromnog pisca, nag plesač sa ružom u ustima, neka reč o Ljubavi, Maladie d'amour i Molitva za Slobodu, spisateljsku pre svega, Prustova, natisateljsku pre svega, Prustova, našu, opšteliudsku. To je sve. I gotovo ništa.

U pozorišnoj situaciji zasićenoj kratkim, jasnim, »oštrim«, »sadržajnim« i »istinitim« predstavama, Prokić i Mićač nude jednu visoko estetizovanu, stilizovanu, punu čudnog zdanja i živog nagadanja.

APEL DEMOKRATSKOJ JAVNOSTI

U vremenima društvenih i ekonomskih previranja neravnopopravnost žena stalno se zataškava u ime »važnijih« problema. Položajem žene se manipuliše, one se kao rezervna armija rada po potrebi otpuštaju, mada sačinjavaju polovinu populacije čije se potrebe zanemaruju.

Predstojeći izbori otvaraju nove mogućnosti ženama da se de-lotvornije bore i izbore za svoje interese, a partije da obrate pažnju na zahteve žena koje čine polovinu biračkog tela. Svesna da postoji realna opasnost da budući dogadaji prenebregnu žensku situaciju, feministička grupa »Žene i društvo« obraća se ovim putem pre svega ženama, zatim strankama, pokretima, kao i celokupnoj javnosti:

* Zahtevamo da se poštuje osnovno pravo žena da raspolažu svojim telom, tj. da slobodno odlučuju da li će, kada će i koliko dece roditi. Nikakvi tzv. interesi Nacije, Države, Crkve ne smiju ugroziti ovo pravo, niti se smiju donositi zakoni koji ivede represivne mere u ovoj oblasti.

* Tražimo da sve profesije budu podjednako pristupačne i ženama i muškarcima. Zahtevamo da se prilikom zapošljavanja do-sledno sprovode profesionalni a ne polni kriterijumi. Žene moraju biti jednakom plaćene za isti rad kao i muškari, moraju imati iste mo-gućnosti za zaradu i napredovanje.

* Pri otpuštanju s posla tražimo da se striktno poštuje ravnopravna polna zastupljenost proporcionalno polnoj strukturi zaposlenih.

* Tražimo bolji položaj zdravstva, prosvete, tekstilne industrije i drugih krajnje marginalizovanih delatnosti u kojima rade pretežno žene. Poznato je naime, da žene popunjavaju one profesije koje su napustili muškarci kao neatraktivne.

Moraju se uložiti dodatni napor da se obezbedi dopunska obrazovanje i usavršavanje žena, naročito u nerazvijenim područjima.

* Tražimo da se menja praksa patrijarhalnog obrazovanja. Treba napraviti nove programe koji od jaslica do univerziteta neće biti zasnovani na patrijarhalnoj modeli uloga i time dovoditi do pod-rezenosti žena. Zalažemo se za potpunu promenu odnosa i metoda u školama koje bi trebalo da budu organizovane na principu dijaloga, saradnje i razvijanja individualnih mogućnosti i kreativnosti, a ne kao do sada na principu hijerarhije, takmičenja i antagonizma.

* Na polju zdravstvene zaštite zahtevamo:

— humanizacija porodaja, bolje uslove u porodištu, pravo na porođaj u kući uz stručnu pomoć, kao i pravo na porodaju u prisustvu partnera, rođaka ili prijatelja;

— propagiranje kontracepcije i širenje mreže savetovališta za kon-

tragepciju, pravo na odgovarajuću besplatnu kontracepciju i pravo na besplatan i bezbolan abortus.

* Zahtevamo da nasilje u porodici postane društveni problem i da se imenuju oblici ovog nasilja: silovanje u braku ili u vanbračnoj zajednici, incest, premacičivanje žena i dece, pretjerne ubistvo, psihičko zlostavljanje, ekonomsko ucenjivanje, ograničavanje kretanja.

* Zahtevamo sledeće zakonske izmene:

— određivanje alimentacije procenatalno od ukupnog mesečnog prihoda automatski već prilikom razveda braka, ubrzavanje sudskog postupka, doношење privremene mere u roku od 24 sata;

— zaštitu žrtve silovanja od svih oblika ponižavanja u postupku, kažnjavanje za silovanje u braku i vanbračnoj zajednici, izjednačavanje prava žrtve svih oblika nasilja sa pravima javnog tužioca.

* Zahtevamo da se poštuje procentualna zastupljenost žena u izvršnim telima partija i drugim izbornim telima tako da odgovara polnoj strukturi tih partija. Takođe zahtevamo odvojene izborne liste za žene i muškarce, pošto je praksa pokazala da sa zajedničkih lista uglavnom bivaju izabrani muškarci, bez obzira na sposobnosti.

Pozivamo žene — birače da bojkotuju stranke koje se ne osvrnu na potrebe žena. Pozivamo sve partije da u svoje programe unesu zahteve žena kako bi bar time pokazale da žele lepše perspektive. Pozivamo svu demokratsku javnost da podrže ove zahteve.

Feministička grupa »Žene i društvo«

Polja

časopis za kulturu,
umetnost i društvena
pitanja, novi sad,
katolička porta 5,
telefon (021) 28-765

uredaju: ljubiša despoticović, silvija dražić, zoran derić, petru krdu, alpar lošonc, miroljub radojković i saša radonjić * glavni i odgovorni urednik: franja petrinović * tehnički i likovni urednik: cvetan dimovski * sekretar redakcije: ljiljana jokić * članovi izdavačkog saveta: bosiljka bojanović (predsednik), tanja durić, biljana cvetković, rada čupić, dušan radak, dušan mihailović, dušan patić, danica grubač, simon grabovac (delegati šire društvene zajednice), radmila gikić, radmila cvijanović-lotina, vladimir kopić, franja petrinović i čedo-mir keco (delegati izdavača) * izdaje nišp »dnevnik« uds, novi sad, bulevar 23. oktobra 31 * direktor nišp »dnevnik« uds: dušan tomić * osnivač: pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine * časopis finansira pokrajinski fond kulture * rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 220 * ziro račun: 65700-603-6324 nišp »dnevnik« uds, sa naznakom za »polja« (godišnja pretplata 150 dinara, za inostranstvo dvostruko) * na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73, časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga * tiraž 2.000 primeraka